

РОЗВИТОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПЕРМАНЕНТНОГО СТРЕСУ

Мірошниченко О. А.

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

М. Житомир, Україна

Незаперечна майбутня перемога українського народу у повномасштабній війні з російськими загарбниками, подальша розбудова демократичної незалежної української держави потребує підготовки нової генерації молоді, яка забезпечить зміну поколінь соціально активними громадянами і патріотами своєї держави, з необхідними, притаманними часу ціннісними орієнтаціями, високими моральними якостями, прагненням працювати задля розквіту нації і суспільства. У законі України «Про вищу освіту», Концепції національного виховання, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, акцентується увага на тому, що основною рушійною силою розвитку суспільства є професіонал зі сформованими соціально значущими, гуманістичними цінностями. Особливо це стосується студентської молоді – здобувачів педагогічної вищої освіти, яким належить виховання підростаючого покоління.

Формування та розвиток ціннісних орієнтацій студентів відбувається у нелегкий період в історії нашої держави. Навчання молоді проходить під звуки тривожних сирен, що викликає певний негативний вплив на фізіологічні та психологічні процеси. Адже перебуваючи тривалий час у небезпеці, коли людина має реагувати на прямі загрози щодо подальшого існування, вона отримує нерідко стан хронічної тривожності і патологічного страху, тотального емоційного і фізичного виснаження, деформації на рівні поведінки, працездатності та мотивації діяльності [3, 4].

Проте, саме в умовах перманентного стресу особистість залучає всі наявні у неї життєві ресурси для успішної адаптації, захисту від травмування, для

попередження негативних наслідків і втрат після пережитих надзвичайних подій, про що вказують науковці. Вчені J.Mróz, N.Ogińska-Bulik, G. Shiraldi зазначають, що можливості людини долати стрес базуються на здатності до кооперації, довіри та креативності; активній цілеспрямованій діяльності; здатності людини до трансформації кризових життєвих обставин шляхом використання особистісних ресурсів; на гуманістичних ціннісних орієнтаціях, від яких залежить вибір сенсу життя та шляхи його реалізації [5, 6, 7].

У межах нашого наукового дослідження ми вивчали розвиток ціннісних орієнтацій у студентської молоді у період 2023-2024 рр., під час впливу негативних наслідків війни. Визначено, що ціннісні орієнтації утворюють «ядро» особистості, її основу, яка забезпечує цілісність індивідуального розвитку, а також *особистісну самототожність*, що набула особливої актуальності у драматичний період розвитку нашої держави, під час повномасштабної війни.

Особистісні цінності, згідно з роботами Р. Каламаж, виступають як своєрідні відношення зі світом, які узагальнені і перероблені досвідом соціальної групи, до якої належить людина [2]. На соціальному рівні цінності відповідають принципам, які визначають права і обов'язки громадян, а кожне суспільство характеризується цінностями, які в ньому переважають – це відчувається особливо гостро в умовах війни. Тому сьогодні дуже важливо розвивати і відновлювати соціально значущі цінності у молодих людей.

Нами проведено діагностику розвитку ціннісних орієнтацій студентів педагогічних спеціальностей. У дослідженні були використані такі психологічні методики: методика дослідження цінностей особистості Ш. Шварца, яка визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями; методика «Ціннісні орієнтації М. Рокіча», що спрямована на класифікацію системи цінностей; методика «САМОАО – самоактуалізація особистості» (А. В. Лазукін в адаптації Н. Ф. Каліної), яка дозволяє виявити загальний рівень самоактуалізації та окремі показники за відповідними шкалами цінностей, методика САН, що призначена для оперативної оцінки самопочуття, активності,

настрою та методика визначення рівня тривожності Тейлора (адаптація Т. Немчина).

Результати дослідження за методикою Ш. Шварца вказують на те, що за ранговим значенням цінностей студентів педагогічних спеціальностей на першому місці знаходиться цінність *самостійність*. Це виявляється у прагненні незалежності думок та дій, можливості вибору та творчої діяльності. Друге місце за рангом займає така цінність, як *досягнення*. Ця цінність виявляється у досягненні особистого успіху завдяки вияву компетентності згідно з соціальними стандартами. На третьому місці представники студентської молоді виділяють *доброту*. Найбільш цінними вони вважають добродетель, спрямовану на благополуччя близьких людей, а найбільш позитивними рисами: вірність, чесність, повагу, відповідальність, прагнення прощати.

Дослідження ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокіча дає можливість констатувати, що найбільш значущим серед цінностей для досліджуваних є здоров'я. На це вплинули такі чинники, як широкомасштабна війна на території України, екологічна ситуація та широкий діапазон проблем, які виникли в результаті соціально-економічних та політичних катастроф (медичних, психологічних, військових тощо). Також найбільш значущими є такі цінності, як щасливе сімейне життя, цікава робота, освіченість та дружба, що, звичайно, є характерним для молоді.

За результатами дослідження рівня самоактуалізації 55% досліджуваних мають середній рівень самоактуалізації, 35% – низький рівень та 10% – високий рівень самоактуалізації. За всіма вищевказаними методиками можна зробити висновок, що чим вищий у досліджуваних рівень самоактуалізації, тим більше вони прагнуть таких цінностей: «досягнення», «самостійність», «гедонізм», «влада». Дані цінності виявляються у прагненні незалежності думок та дій, можливості вибору та творчої діяльності, досягненні особистого успіху завдяки вияву компетентності згідно з соціальними стандартами, пошуку чуттєвого задоволення та отримання насолоди від життя, прагненні досягнути високого статусу та престижу.

При цьому, чим нижчий рівень самоактуалізації, тим більш значимими цінностями для себе респонденти називають такі: «стимуляція», «безпека», «конформність» та «доброта», що характеризує їх як доброзичливих, бажаючих зберегти добробут з близькими людьми, бажаючих відповідати соціальним нормам і стандартам і звичайно, почувати себе у безпеці, що має високу особисту значущість, враховуючи ведення воєнних дій. Виявилося, що в обох групах існують порушення механізмів саморегуляції і високі показники тривожності, що згодом стають причиною змін у ціннісній сфері особистості.

Відповідно до отриманих результатів, нами розроблена психологічна програма з розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді. Вважаємо, що в умовах сучасного перманентного стресу, обумовленого повномасштабною війною, зростає значення заходів, які спрямовані на підтримку психологічного стану молоді людини, в якій активно формуються і розвиваються ціннісні орієнтації, що виступатимуть життєвим орієнтиром. Для створення програми, спрямованої на розвиток та відновлення соціально значущих цінностей у студентської молоді, як метод, ми обрали арт-терапію, в межах якої заняття проводились у декількох напрямках – використання арт-технологічних вправ, методик та ігор [1]. Програма складалася з низки тренінгів, таких, як: «Тренінг життєвих та професійних досягнень», «Тренінг особистісного росту», «Подолання життєвих криз – шлях до професійної самореалізації» та ін.

Після проведених тренінгів на основі арт-терапевтичних технологій, ми провели повторну діагностику тривожності серед досліджуваних. Аналіз результатів показав, що після проведення тренінгової роботи з елементами арт-терапії рівень тривожності дещо знизився. Так, серед студентів збільшився відсоток осіб з низьким рівнем тривожності (що позитивно), з 35% до 40%, з середнім рівнем залишився таким самим – 50%, а з високим рівнем тривожності (що також позитивно) – знизився з 15% до 10%. Тобто, після проведення тренінгової програми рівень тривожності у учасників дослідження знизився, що говорить про ефективність тренінгу. Сподіваємось, що ефективність нашої

програми буде мати більшу вагу у подальшому, тому що робота продовжується, а тренінгова група збільшується.

Отже, вважаємо, що протягом історії людство виробило універсальні, загальнолюдські цінності, які мають непересічне значення для багатьох поколінь людей – істина, добро, краса, свобода, справедливість тощо. І хоч у різні епохи зміст та значення цих цінностей тлумачилися по-різному, але саме в них міститься вимога побудови суспільства на принципах гуманізму та справедливості, миру та перемоги у праведній війні, гармонійного поєднання особистих і суспільних інтересів.

Література:

1. Арт-технології : навч.-метод. посібник / Уклад. О. А. Мірошніченко. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2024. 180 с.
2. Каламаж Р. В. Процесуально-змістові аспекти Я-концепції особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2019. № 16. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012>
3. Косигіна О., Марченко О., Мірошніченко О. Психопрофілактика стресових перевантажень у педагогічних працівників: досвід закладів освіти в Україні та Польщі. *Українська полоністика*, 2020. № 18(2). С. 136–145.
4. Стрільчук Л. Швидке полегшення, тривалий ефект: новий підхід до управління стресом. *Медична газета «Здоров'я України 21 сторіччя»*. 2024. № 1–2 (562–563). С. 35.
5. Mróz J. Prężność i poczucie stresu a typy zachowań i przeżyć związanych z pracą wśród pielęgniarek. *Hygeia Public Health*. 2014. 49 (4). P. 857–863.
6. Ogińska-Bulik N. Rola prężności psychicznej w przystosowaniu się do choroby nowotworowej. *Psychoonkologia*. 2011. № 1. P. 1–10.
7. Shiraldi G. R. Siła rezyliencji. Jak poradzić sobie ze stresem, traumą i przeciwnościami losu? Sopot : GWP. 2019.